УДК 371.134

Г.А. ЧЕРЕДНІЧЕНКО, О.С.КОВАЛЬЧУК
Національний університет харчових технологій

ЕЛЕКТРОННИЙ НАВЧАЛЬНИЙ СЛОВНИК ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Практичний курс іноземної мови у вищому навчальному закладі нефілологічного профілю включає різноманітні елементи, з якими може мати справу майбутній фахівець у своїй професійній діяльності. Серед них статті професійного спрямування, тренувальні вправи, реферати, доповіді іноземною мовою, розмовні теми тощо. У процесі вивчення іноземних мов важливим засобом навчання поряд з підручником є словник.

За допомогою словника студент повинен знайти переклад та значення не лише загальновживаних слів, а і професійних термінів. На теперішній час видано багато словників, більшість з яких – загального призначення. Поряд з тим, розроблено й низку спеціалізованих. До них належать технічні, математичні, фізичні та інші, більш вузько спеціалізовані. Невеликі за об’ємом, ретельно підібрані, вони дають змогу студентам не лише знайти відповідний переклад слова, а й інколи побачити типові приклади застосування у словосполученнях та реченнях. Словники можуть бути корисними, в першу чергу, на заняттях з іноземної мови. Вони необхідні також при роботі з іноземною науковою літературою, документацією, контрактами та у багатьох інших випадках. Словник потрібен і для спілкування під час міжнародних конференцій, програм та прийомів іноземних делегацій, під час міжнародного стажування тощо. Проте, не завжди є можливість скористатися друкованим виданням словника.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Значний внесок у теорію і практику використання інформаційних технологій навчання

(комп'ютеризації навчання) зробили А.Андрєєв, М.Бухаркіна, А.Єршов, О.Дмітрієва, К.Колін, В.Леонов, М.Моїсеєва, Е.Полат, Т.Назарова, С.Григор'єв та інші. У працях цих науковців розглянуто шляхи підвищення ефективності навчання з використанням різних технічних засобів навчання. У сучасній лінгводидактиці проблему використання інформаційних технологій досліджували В.Андрієвська, С.Боднар, Ж.Меншикова, Г.Онкович, О.Палій та інші. Зокрема створенням електронних словників присвячені роботи І.Заварує́вої [1], О.Касілова [2], Г.Чумаріної [8], В.Морковкіна, С.Нікітіної, Р.Блейна (R.Blain), Р.Бірда (R.J.Byrd), Р.Хартмана (R.K.K.Hartmann), П.Хенкса (P.Hanks) та інших. Однак, недостатньо уваги досі приділялося застосуванню електронних словників у навчанні іноземної мови студентів немовних ВНЗ.

Мета цієї статті – розглянути переваги електронних навчальних словників та можливості їх використання у процесі навчання іншомовної лексики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Робота над лексичною стороною мови підпорядкована головній меті навчання іноземної мови – формування полікультурної мовної особистості. Оволодіння іншомовною лексикою є одночасно і засобом, і результатом досягнення цієї мети.

Мовна картина світу є основою, яку «необхідно закласти в свідомість полікультурної мовної особистості» [7, с. 119]. Мовна картина світу, за В.Телія, – «це неминучий для мисленнєво-мовної діяльності продукт свідомості, що виникає в результаті взаємодії мислення, дійсності і мови як засобу вираження думок про світ в актах комунікації» [5, с. 179]. На заняттях з іноземної мови неможливо повністю відтворити дійсність країни мова котрої досліджується і повною мірою відтворити мислення народу, що визначається його культурними та ментальними особливостями. Основним способом формування мовної картини світу, таким чином, стає мова. А.Уфімцева пише: «Мова в цілому, а надто

лексика, являє собою форму об'єктивізації мовної свідомості багатьох поколінь людей, носіїв тієї чи іншої (конкретної) мови» [6, с. 114].

Осягнення мовної картини світу на основі лексики може здійснюватися через вивчення власне лексики і автентичних текстів. Цінність автентичного тексту полягає у відображенні концептуальної та мовної картини світу. Картина світу в автентичному тексті – це проекція свідомості мовної особистості автора.

Для правильного розуміння текстів важливою умовою є гарне знання лексики.

Мислення у народів, що користуються різними мовами є однаковим за своїми формально-динамічним особливостям (процеси утворення понять, взаємини між поняттями, формування суджень; процеси порівняння, аналізу та синтезу, узагальнення і висновки та інше). Однаковим буває і об'єктивний зміст думок. Суб'єктивним змістом або суб'єктивною стороною мислення, можна називати ті поняття, на основі взаємин яких створюється відповідне одне одному судження. Вони виявляються, як правило, різними, що й створює певну своєрідність мислення. Для мислення іноземною мовою характерні не тільки інші поняття, а й дещо інший погляд, дещо інша точка зору при підході до дійсності.

Отже, процес навчання повинен бути організований так, щоб студенти не тільки засвоювали правила мови (лексичні та граматичні) і значення іншомовних слів, а й розуміли, як висловлюються в іншій мові поняття, в чому їх відмінність від відповідних понять рідною мовою.

Навчання лексиці як головному мовному засобу спілкування має спиратися не тільки на розкриття поняття, що виражається іншомовним словом, а й на формування зв'язків між ними. Робота над лексикою є невід'ємною умовою розвитку системи понять іноземної мови у свідомості студентів.

В якості одного з основних засобів навчання іншомовної лексики застосовується словник. В даний час словник виконує допоміжну функцію. Проблема методично грамотної організації навчальних словників є актуальною, так як в основному це диференціальні, тобто перекладні словники. Л.Щерба писав, що більшість словників «зовсім не прагнуть викласти розуміння іноземних слів, а дають лише їх можливі в різних контекстах переклади» [9, с. 96].

У цей час відношення до змісту навчального словника змінюється. Словник розуміється як «лексикографічний твір будь-якого типу та обсягу, спеціально призначений для надання допомоги у вивченні мови як засобу передачі своїх і сприйняття чужих інформаційних станів» [3, с. 69].

Таким чином, «при створенні навчального словника спочатку визначаються його методичні цілі, потім розробляються процедури, що забезпечують їх досягнення, і тільки після і на основі цього створюється словник» [3, с. 64].

Е.Кочнева і В.Морковкін виставили ряд методичних вимог, що висуваються до навчальних словників:

1. Мовні одиниці повинні бути описані так, щоб опис міг виступати в якості спонукання до дії (положення про мовну спрямованість навчання).

2. У навчальному словнику до мовних одиниць, які забезпечують різні види мовленнєвої діяльності, потрібен особливий підхід (положення про необхідність врахування всіх видів мовленнєвої діяльності).

3. Будь-який опис мовних одиниць як в аспектному, так і в поліаспектному словниках повинно бути багаторівневим, тобто виявляти різні властивості мовних одиниць (положення про комплексний характер навчання).

4. Мовний матеріал, який відображений у навчальному словнику, так само як і характер його опису, повинні відповідати вимогам, котрі були сформульовані у навчальних програмах.

5. Словниковий опис мовного матеріалу має бути узгоджений з описом цього ж матеріалу в інших засобах навчання, перш за все в підручнику і в дотичних до нього збірниках вправ.

6. Навчальний словник повинен сприяти індивідуалізації навчання і забезпечувати можливість самоконтролю.

7. Навчальний словник своїм змістом, способом подачі цього змісту, а також поліграфічною якістю повинен підтримувати, а в ідеалі посилювати мотивацію студентів.

8. Кількісні та якісні характеристики словника поліаспектного навчального словника (одномовного або двомовного) повинні (крім іншого) визначатися вимогами навчальних програм.

9. В межах навчального словника повинні бути тим або іншим чином виділені слова, які рекомендовані студентам до продуктивного та рецептивного засвоєння.

10. У навчальному поліаспектном словнику бажано, щоб алфавітне розташування одиниць органічно поєднувалося з розташуванням, що відображає існуючі між ними системні зв'язки.

11. Окремим композиційним елементом навчального словника повинні стати і методичні вказівки, що містять як розгорнуті рекомендації з використання словника як засобу навчання, так і спеціально розроблені типові вправи [3, с. 64-69].

У наш час створено спеціалізовані електронні дидактичні засоби – словники та перекладачі. На нашу думку, електронний словник має низку переваг над друкованими словниками. Оскільки, наприклад, до читальних залів наукових бібліотек не завжди дозволяється заносити друковані видання. Коли мова йде про професійну діяльність, то, взагалі, важко передбачити необхідність наявності при собі словника. Серед інших переваг слід зазначити такі:

1) електронний словник дає можливість збільшити швидкість пошуку слова;

2) електронний словник подає також різні граматичні форми слів;

3) електронний словник дає більш вичерпну інформацію не лише про значення слова, але й про особливості його поєднання з іншими словами, про контекстні значення;

4) електронний словник забезпечує мобільність у процесі пошуково-дослідницької роботи.

Однак висока вартість та вузька спеціалізація обмежують сферу застосування таких дидактичних засобів. Існує низка електронних словників, які призначені для використання на персональних та портативних комп'ютерах. Вони зручніші у роботі порівняно з друкованими через оперативність та швидкість пошуку, а також можливість одночасного використання з іншими програмами, такими як текстовий редактор, електронна пошта, веб-браузер тощо.

Широке використання словників, в яких зосереджено найбільше інформації про слово, є однією із умов актуалізації пізнавальної і комунікативної потреби студентів у процесі навчання. Іноземна мова характеризується посиленою інтеграцією з іншими галузями знань, а електронний словник є тим необхідним засобом навчання, який є найбільш гнучким до швидкого оновлення та розповсюдження інформації.

Існує ціла низка факторів, які необхідно враховувати при навчанні іноземної мови студентів немовних спеціальностей. Найбільш значущі серед них наступні:

1) низький пізнавальний інтерес до предмета;

2) відсутність відбору та поділу студентів за критерієм володіння програмою загальноосвітньої школи;

3) короткий термін навчання іноземних мов (2-3 роки для більшості спеціальностей);

4) дефіцит і недосконалість підручників і навчальних посібників з іноземної мови для кожної окремої немовної спеціальності;

5) обмежена кількість аудиторних занять, яка відводиться навчальним планом на вивчення іноземної мови (2-4 години на тиждень);

6) подекуди висока наповнюваність груп (більше 15 студентів);

Отже, спосіб у який словник буде використаний в процесі навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей, зумовлений цілою низкою об'єктивних факторів.

Висновки з дослідження. Електронний словник має цілу низку переваг над друкованими словниками, які підвищують мобільність під час читання та перекладу текстів, а також у процесі пошуково-дослідницької роботи студентів. Разом з тим, спосіб у який словник буде використаний в процесі навчання іноземної мови студентів різних спеціальностей, зумовлюється індивідуальними особливостями студентів, ступенем мотивації, рівнем володіння іноземною мовою, а також нормативними документами, що визначають зміст вищої освіти.

Актуальними напрямками подальшої розробки даної проблеми має стати розробка методики формування лексичної компетенції студентів немовних ВНЗ у процесі роботи з електронним словником.

Список використаних джерел:

1. Заварує́ва І.І. Тлумачні електронні словники російської мови: структурно-функціональний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 "Російська мова" [Електронний ресурс] / І.І. Заварує́ва. – Дніпропетр. нац. ун-т ім. О.Гончара. — Д., 2008. — 18 с.

2. Касілов О.В. Інформаційна технологія автоматизованої переробки текстової інформації при створенні електронних словників-тезаурусів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 "Інформаційні технології" [Електронний ресурс] / О.В. Касілов; Нац. техн. ун-т "Харк. політехн. ін-т". — Х., 2008. — 20 с.

3. Кочнева Е. М. Учебная лексикография и методика: характер взаимодействия / Е. Кочнева, В. Морковкин // Русский язык за рубежом. – 2003. – № 2. – С. 64-69.

4. Меньшикова Ж. А. Особистісно-орієнтована педагогічна взаємодія вчителя та учнів при комп'ютерному навчанні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” [Електронний ресурс] / Ж.А. Меньшикова ; Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О., 1996. - 24 с.

5. Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В. Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – 1988. – С. 173-204.

6. Уфимцева А. А. Лексическое значение: принцип семиологического описания лексики / Уфимцева А. А. – М. : Наука, 1986. – 239 с.

7. Халсева И. И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчиков) / Халсева И. И. – М. : Высшая школа, 1989. – 239 с.

8. Чумарина Г.Р. Теория и практика составления электронных словарей: дис. ... канд. фил. наук : 10.02.02 / Гузель Раисовна Чумарина. – Казань., 2010. – 199 с.

9. Щерба Л. В. Преподавание иностранных языков в средней школе. Общие вопросы методики / Щерба Л. В. – М. : Высшая школа, 1974. – 112 с.